

<Article de recerca>

Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària

José Pastor-Arnau¹

Enviat: 14/12/2017. Acceptat: 25/07/2018. Publicat en premsa: 25/10/2018. Publicat: 07/01/2019

//Resum

INTRODUCCIÓ: Partint de la concepció d'una educació de qualitat, el Programa d'educació emocional a través de la música (PEEM) en l'alumnat de 4t d'educació primària estableix un pont de comunicació entre la música i les emocions. El programa PEEM s'emmarca dins de la LOMCE, RD 126/2014 i D 108/2014 i ha estat estructurat d'acord amb el marc teòric del Grup de Recerca en Orientació Psicopedagògica (GROP).

MÈTODE: L'objectiu és contribuir a resoldre les mancances del sistema educatiu en l'àrea d'educació emocional. El treball que es presenta és el resultat d'una recerca avaluadora quasiexperimental amb un grup experimental i un de control. Amb un caràcter exploratori, s'ha desenvolupat, en la seua totalitat, a quatre escoles públiques valencianes. Des d'un enfocament socioconstructivista, es desenvolupen les competències emocionals de l'alumnat a partir d'una metodologia cooperativa, vivencial i interactiva capaç de generar experiències emocionals que, a través de recursos metodològics musicals, es converteixen en situacions d'aprenentatge motivadores.

RESULTATS: Els resultats mostren que es compleixen la totalitat dels objectius de l'estudi.

CONCLUSIÓ: Les dades recollides ens permeten concloure que la intervenció educativa encaminada a desenvolupar les competències emocionals a través de la música millora l'autoconcepte i el rendiment escolar.

//Paraules clau

Educació emocional; Música; Rendiment escolar; Competències emocionals.

//Dades de l'autor

¹ Cos de mestres de la Generalitat Valenciana. Espanya. Autor per a la correspondència: jose.pastor.arnau@hotmail.com

//Referència recomanada

Pastor-Arnau, J. (2019). Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària. *REIRE Revista d'Innovació i Recerca en Educació*, 12(1), 1–20.

<http://doi.org/10.1344/reire2019.12.120738>

© 2018 José Pastor-Arnau. Aquest article és d'accés obert subjecte a la llicència de Reconeixement 4.0 Internacional Creative Commons, la qual permet utilitzar, distribuir i reproduir per qualsevol mitjà sense restriccions sempre i quan se citi adequadament l'obra original. Per veure una còpia de la llicència, visiteu <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

//Título

Diseño, aplicación y evaluación de un Programa de Educación Emocional a través de la Música en 4º de Educación Primaria

//Resumen

INTRODUCCIÓN: Partiendo de una concepción de educación de calidad, el Programa de Educación Emocional a través de la Música (PEEM) en el alumnado de 4º de Educación Primaria establece un puente de comunicación entre la música y las emociones. El programa PEEM se enmarca en la LOMCE, RD 126/2014 y D 108/2014 y ha sido estructurado de acuerdo con el marco teórico del Grupo de Investigación en Orientación Psicopedagógica (GROP).

MÉTODO: El objetivo es contribuir a resolver las carencias del sistema educativo en el área de Educación Emocional. El trabajo que se presenta es el resultado de una investigación evaluativa cuasi-experimental con grupo experimental y control. Mediante un carácter exploratorio, se ha implementado, en su totalidad, en cuatro escuelas públicas valencianas. Desde un enfoque socio-constructivista, se desarrollan las competencias emocionales del alumnado a partir de una metodología cooperativa, vivencial e interactiva capaz de generar experiencias emocionales que, a través de recursos metodológicos musicales se convierten en situaciones de aprendizaje motivadoras.

RESULTADOS: Los resultados muestran que se cumplen la totalidad de los objetivos del estudio.

CONCLUSIÓN: Los datos recogidos nos permiten concluir que la intervención educativa encaminada a desarrollar las competencias emocionales a través de la música mejora el autoconcepto y el rendimiento escolar.

//Palabras clave

Educación emocional; Música; Rendimiento escolar; Competencias emocionales.

//Title

Design, application and evaluation of a programme teaching emotional education through music to fourth grade students in primary education

//Abstract

INTRODUCTION: Guided by the principles of quality education, the Programa d'Educació Emocional a través de la Música (Programme for Emotional Education through Music, PEEM) for fourth-grade students in primary education builds a communicative bridge between music and the emotions. The Programme, which is regulated by the Spanish educational law 8/2013 (LOMCE) and Royal decrees 126/2014 and 108/2014, has been informed by the theoretical research of the Research Group on Psychoeducational Counseling (GROP).

METHOD: The objective is to address the lack of emotional educational initiatives in the educational system. The work presented here is the result of experimental and exploratory evaluative research conducted in state schools in Valencia. From a social-constructivist approach, the students develop their emotional competencies with the help of a cooperative and interactive methodology that generates emotional experiences which, through the class subject of music, become motivating learning situations.

RESULTS: The results show that all of the objectives of the study were achieved.

CONCLUSION: The data allow us to conclude that educational interventions designed to develop students' emotional skills through music improve self-esteem and school performance.

//Keywords

Emotional education; Music; School performance; Emotional competencies.

1. Introducció

El Fòrum Mundial de l'Educació de 2015 reunit a la ciutat coreana d'Inchon, baix l'auspici de la Unesco, va aprovar el seu pla d'acció per als propers quinze anys amb l'objectiu de garantir una educació de qualitat, integral, equitativa, inclusiva i normalitzada, així com un aprenentatge al llarg de tota la vida per a totes i tots.

En aquest sentit, les recomanacions del Parlament Europeu han estat adreçades a impulsar el paper de l'educació respecte a la inclusió, la cohesió social, l'atenció a la diversitat i els grups desfavorits, des de l'educació infantil fins als estudis superiors, passant per l'educació d'adults i la formació al llarg de la vida (Unió Europea, 2010, citat en Alsina, 2012).

Per a contribuir al desenvolupament integral i inclusiu del nostre alumnat i afrontar amb èxit l'escolaritat és necessari educar-lo emocionalment. L'alumnat passa a les aules gran part de la seua infància, període on es desenvolupa emocionalment. És precisament en aquest context d'interacció social on el xiquet experimenta un cúmul de situacions escolars que generen determinades emocions, sentiments i estats d'ànim que influeixen en el desenvolupament integral de la seua personalitat.

Els estudis realitzats fins al moment al nostre país conclouen que els programes d'educació emocional constitueixen una excel·lent via per a contribuir a millorar la capacitat adaptativa dels alumnes i, en conseqüència, optimitzar-ne el benestar, millorar-ne l'autoregulació i la capacitat per a gestionar els estats d'ànim negatius (Abarca, 2003; Agulló, Filella, Soldevila, i Ribes, 2011; Bar-On i Parker, 2000; Bisquerra i Pérez Escoda, 2007; Carpena, 2003; Extremera i Fernández-Berrocal, 2003; López Cassà i Pérez-Escoda, 2010; Obiols, 2005; Pena i Repetto, 2008).

A més, hi ha evidències que als centres educatius on es preocupen per formar en competències emocionals i apliquen aquest tipus de programes, els alumnes obtenen, com a conseqüència, millors resultats acadèmics. Això contribueix, al mateix temps, a millorar el clima d'aula i de centre, a millorar la satisfacció del professorat i les famílies, i a augmentar la motivació tant del professorat com de l'alumnat.

Per a educar emocionalment el nostre alumnat, els nous corrents de l'educació estan demostrant la importància de la música en els processos d'ensenyament-aprenentatge. Un referent de la pedagogia musical, Willems (1984), considera que

tot un corrent cultural tendeix a considerar la música com un factor important en la formació de la personalitat humana, no només perquè crea un clima particularment propici per a despertar les facultats creadores, sinó també perquè pot donar vida a la major part de les facultats humanes i afavorir el seu desenvolupament. (p. 7) [Traducció pròpia]

Els efectes àmpliament positius que la música, associada a les emocions, aporta a l'optimització de l'aprenentatge i la millora del rendiment acadèmic confirmen la rellevància i pertinència d'emprendre el disseny, l'aplicació i l'avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària, d'ara endavant PEEM.

2. Desenvolupament: procés de la recerca

Anàlisi de la realitat

Amb la finalitat de conèixer la realitat educativa i analitzar les variables i els elements que incideixen en l'aprenentatge, contactarem amb centres educatius d'educació primària de característiques semblants pel que fa a context socioeconòmic i cultural.

Primerament, aquests centres varen accedir a passar un qüestionari adreçat a tot el claustre de mestres amb qüestions relacionades amb l'àmbit socioafectiu i emocional de l'alumnat.

Les respostes al qüestionari van ser classificades en els contextos més significatius en el desenvolupament: social, personal, escolar i familiar.

- Social: alumnes amb dificultats per a relacionar-se entre ells (habilitats socials), baralles, minories ètniques amb automarginació i desinterès, discriminació entre iguals, lideratge negatiu que influeix en el grup classe.
- Personal: problemes socioemocionals relacionats amb l'autoestima, empatia, escassa resistència a la frustració; resistència a acceptar normes i límits, etc.; agitació o ansietat, incapacitat de concentració, sense persistència a l'esforç.
- Escolar: nou alumnat sense escolaritzar o incorporació tardana al sistema educatiu, manca de motivació i participació en classe, dificultats greus d'adaptació escolar, conductes disruptives a l'aula, absentisme i rebuig escolar; deteriorament de l'atenció, incapacitat per a l'escolta i desinterès pels aprenentatges escolars.
- Familiar: alta mobilitat, insatisfacció amb el clima familiar, vincles insegurs amb pares/mares, problemàtica sociofamiliar, conflictes i desorganització en l'estructura familiar, estatus socioeconòmic baix, trastorn o alteració psíquica o drogodependència dels progenitors o dels titulars de la tutela o salvaguarda, dependència de protecció social del menor.

Detecció de necessitats

L'anàlisi de la realitat que envolta aquests centres i el resultat de les entrevistes i reunions realitzades amb els equips directius ens va deixar entreveure la manca de competència emocional de l'alumnat i ens va marcar el camí que havíem de seguir en la nostra tasca.

Entre d'altres, les necessitats detectades són:

1. Educar integralment l'alumne.
2. Potenciar la inclusió dels alumnes en el centre.
3. Assolir l'adquisició de les competències clau.

J. Pastor-Arnau. *Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària*

4. Fomentar els processos de socialització i treball en equip.
5. Lluitar contra el fracàs escolar.

En les reunions fetes, els equips directius ens traslladen que, des del coneixement de la pròpia realitat, el Projecte Educatiu de Centre (PEC) fa efectiu el principi d'autonomia, serveix de referent i aglutina totes les actuacions de centre amb l'objectiu de proporcionar a l'alumnat les eines necessàries per a afrontar amb èxit l'escolaritat.

Marc teòric

A partir de l'anàlisi de la realitat educativa i per tal de satisfer les necessitats detectades en els centres, ens disposem a establir un marc teòric de referència que fonamente les bases teòriques i educatives del disseny del Programa d'educació emocional a través de la música.

Per a aconseguir el desenvolupament integral del nostre alumnat, és essencial treballar de manera apropiada les competències clau. Aquestes competències tenen l'origen en els nous corrents educatius fonamentats per la teoria de les intel·ligències múltiples.

D'altra banda, per a tractar la inclusió a l'aula, les intel·ligències múltiples també poden ser el marc apropiat. Totes i tots som diferents i hem de ser capaços de donar a cadascú allò que necessita. El que l'alumne necessita és col·laborar i compartir amb la resta tot el que té.

Gardner qüestiona les visions unitàries de la intel·ligència i reconeix vuit intel·ligències bàsiques diferents que interactuen i es potencien recíprocament. Segons López Cassà, Pérez-Escoda, i Torrado (2013), les dimensions intrapersonal i la interpersonal de la intel·ligència, denominades també *intel·ligències personals*, són clars antecedents de la intel·ligència emocional i un referent fonamental de l'educació emocional.

El terme *intel·ligència emocional* es refereix a la capacitat de reconèixer les nostres pròpies emocions i les alienes i de manejar-les bé en nosaltres mateixos i en les nostres relacions. Segons Fernández-Berrocal i Extremera (2006), els models d'intel·ligència emocional (IE) amb més suport científic són (p. 140):

1. Model d'habilitats de Mayer i Salovey.
2. Model mixt o de competència de Goleman.
3. Model mixt de personalitat de Reuven Bar-On.

Altres models que cal tenir en compte són (Bisquerra, 2009; Bisquerra, Pérez-González, i García Navarro, 2015): Petrides i Furnham, Mikolajczak, Zeidner, Cooper, Sawaf, Weisinger, etc.

Del constructe d'intel·ligència emocional deriva el desenvolupament de la competència emocional. El desenvolupament de la competència emocional, considerada una competència bàsica per a la vida, desemboca a l'educació emocional.

J. Pastor-Arnau. *Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària*

Bisquerra (2000) concep l'educació emocional com “un procés educatiu, continu i permanent, que pretén potenciar el desenvolupament de les competències emocionals com a element essencial del desenvolupament integral de la persona” (p. 243).

La música és un vehicle de comunicació. És un llenguatge que a través dels seus elements naturals (melodia, ritme, harmonia, timbre i forma) ens facilita l'expressió de la pròpia personalitat a través d'altres canals de comunicació. Els estímuls musicals evoquen emocions específiques que permeten avaluacions afectives, cognoscitives i fisiològiques en temps real. Això significa que hi ha una connexió entre les emocions i el control d'aquestes emocions, i la música.

Sabbatella Riccardi (2005) manifesta que “l'activitat musical és una experiència individual i col·lectiva que en el seu doble vessant expressiu i receptiu involucra una sèrie d'habilitats sensoriomotors, cognitives, auditives, visuals i emocionals” (p. 131).

L'audició, la cançó, la pràctica instrumental, l'expressió corporal i la dansa, i la improvisació, com a recursos metodològics, converteixen l'activitat musical en situacions d'aprenentatge motivadores que permeten el desenvolupament integral de la personalitat de l'alumnat.

La neurociència demostra que la música activa cadascuna de les estructures emocionals en el cervell (Koelsch, 2011, citat en Mateu Escribano, 2013). La tonalitat, el ritme i el llenguatge propiciat per la música tenen localitzacions cerebrals diferents. López-Bernad (2015) estableix les següents relacions:

- Mitjançant el to s'activa l'escorça prefrontal, el cerebel i el lòbul temporal.
- Mitjançant el ritme s'activa l'escorça frontal esquerra i el cerebel dret.
- Mitjançant la lletra s'activa l'àrea de Wernicke, l'àrea de Broca, l'escorça motora, l'escorça visual i les zones corresponents a les respostes emocionals.

Reyes (2011) manifesta que, des dels ideals de la psicologia cognitiva, la intel·ligència és modificable i plural i la música hi té una influència a través del procés d'ensenyament-aprenentatge.

Les connexions que s'estableixen entre la percepció de la música i els processos cognitius d'atenció, memòria i expressió emocional possibiliten la creació d'un espai d'aprenentatge que permet millorar les habilitats socials i assolir una autonomia psicològica i emocional que contribueix al desenvolupament integral de la personalitat del nostre alumnat.

Després d'estudiar la relació entre les emocions i la música, és interessant comprovar el grau d'incidència d'ambdues en l'optimització de l'aprenentatge i la millora del rendiment acadèmic de l'alumnat. Per a obtenir un bon rendiment escolar en les àrees del coneixement és prioritari que el xiquet posseïssa una estabilitat emocional i afectiva.

Objectius del Programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària (PEEM)

A partir de la revisió i de l'estudi de les aportacions dels corrents psicològics, educatius, i de la neurociència, va sorgir la idea de dissenyar una intervenció d'innovació psicopedagògica amb els següents objectius:

1. Garantir una educació integral, inclusiva i equitativa partint d'una concepció d'educació de qualitat.
2. Integrar l'educació emocional en el currículum d'educació primària.

Disseny del Programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària (PEEM)

Mitjançant el disseny d'un programa d'educació emocional a través de la música, construïm un pont de comunicació entre la música i les emocions amb la finalitat de desenvolupar les competències emocionals de l'alumnat i optimitzar-ne l'aprenentatge.

El programa PEEM s'emmarca dins de la LOMCE, de l'RD 126/2014 i del D 108/2014, i ha estat estructurat d'acord amb el model pentagonal de Bisquerra (2009) i del GROP, i els corrents pedagogicomusicals del segle xx. Aquest model pentagonal d'educació emocional preveu cinc blocs o dimensions (Bisquerra i Pérez Escoda, 2007): conscienciació emocional, regulació emocional, autonomia emocional, competència social i habilitats per a la vida i benestar.

Des d'un enfocament socioconstructivista, aquests blocs de continguts es desenvolupen a partir d'una metodologia cooperativa i interactiva capaç de generar experiències emocionals a través de recursos metodològics musicals.

La innovació que presenta aquest treball, respecte de la gran majoria de programes que hem consultat, és el fet de servir-se de la música i de les activitats musicals per a educar emocionalment els alumnes de 4t d'educació primària.

A més, fins ara, la majoria d'intervencions i programes han estat plantejats des d'un aprenentatge grupal de les competències emocionals (López Cassà, 2003; Renom, 2007). El programa PEEM desenvolupa les seues activitats des del plantejament de l'aprenentatge cooperatiu i col·laboratiu, ja que presenta molts efectes positius respecte de l'aprenentatge individual.

El programa PEEM permet integrar l'educació emocional en el currículum a través de la correlació de les dimensions emocionals amb els elements prescriptius del currículum de l'àrea de Música de 4t d'educació primària. Ens referim a l'adquisició per part de l'alumnat dels elements pròpiament musicals, cosa que contribueix al fet que aquestes aptituds musicals afavorisquen la capacitat d'escoltar la música, d'entendre-la, de valorar-la i de practicar-la, almenys en les seues estructures mentals.

J. Pastor-Arnau. *Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària*

Activitats

El programa PEEM està format per una compilació d'activitats musicals que es caracteritzen per ser col·lectives, cooperatives, pràctiques i vivencials. Mitjançant la posada en pràctica d'aquestes activitats, ajudem l'alumnat a posar nom a les seues emocions i a regular-les, compartim les nostres i aconseguim que els alumnes associen l'emoció amb una situació viscuda, la qual cosa afavoreix el desenvolupament integral de la seua personalitat i la millora del rendiment escolar.

Per aplicar de la manera més correcta el programa PEEM, oferim una guia didàctica com un recurs dirigit als professors.¹ Aquesta guia està estructurada d'acord amb les cinc dimensions de desenvolupament emocional i els recursos metodològics musicals. Presenta el procés d'ensenyament-aprenentatge de cadascuna de les activitats i exposa els indicadors d'èxit (resultats d'aprenentatge que l'alumnat ha d'aconseguir) tant de l'àmbit emocional com de l'educació musical.

Formació del professorat

Un dels punts clau perquè l'educació emocional arribe a les aules i provoqe el canvi educatiu esperat és la tasca del mestre.

Els docents detecten la necessitat d'incloure l'educació emocional en les aules. Per això, per a aplicar amb èxit el programa PEEM és necessari, abans de l'aplicació, que els mateixos professionals implicats en el procés desenvolupen les seues competències emocionals a través de formació.

Amb aquesta finalitat, durant els cursos 2014-2015 i 2015-2016, es va impartir una formació específica, en format de curs de 30 hores, adreçada als mestres dels centres participants en la recerca.

Aquesta formació desenvolupa els objectius, continguts, estratègies, recursos i instruments d'avaluació del programa PEEM adients a les característiques socioafectives, econòmiques i culturals de l'entorn dels centres participants.

Aquests cursos han estat reconeguts pel CEFIRE (organisme oficial de formació del professorat) de Xàtiva i València, i formen part del Pla de Formació en Centre (PFC) i del Pla Anual de Formació (PAF).

Paral·lelament a l'aplicació del programa, els mestres participants en l'aplicació del programa PEEM reberen un suport en forma de consulta col·laborativa.

¹ <http://revistes.ub.edu/index.php/REIRE/rt/suppFiles/20738/0>

Aplicació del programa PEEM

Per a donar resposta a les necessitats detectades, proposàrem als centres participar en un treball de recerca basat en una intervenció educativa que eduque en les emocions a través de la música, que fomenti la relació interpersonal i permeti optimitzar les capacitats que poden arribar a desenvolupar durant l'educació primària per afrontar amb èxit l'escolaritat.

Abans de l'inici de la intervenció, els equips directius traslladaren tota la informació a la Comissió de Coordinació Pedagògica (COCOPE) perquè hi donés el vistiplau. Seguidament, es va informar la resta del claustre i es va incloure en la Programació General Anual (PGA) perquè la inspecció educativa estigués assabentada.

El treball s'ha desenvolupat durant dues sessions setmanals de 45 minuts al llarg d'un quadrimestre (novembre-febrer) del curs 2015-2016.

Si bé les activitats específiques estaven dissenyades i redactades en una guia didàctica per a la comprensió dels professionals de l'educació, es considerava positiu explicar-les de nou per a estar segurs que es durien a terme de manera correcta, tenint en compte la idiosincràsia personal de cada grup classe.

En l'estudi que es presenta, el programa PEEM ha estat aplicat, en cadascun dels centres, en el vessant de correlacionar les dimensions emocionals amb els elements prescriptius del currículum de l'àrea de Música de 4t d'educació primària.

Per tant, el professional responsable d'aplicar el programa PEEM ha estat el mestre especialista en Educació Musical. Aquests mestres havien rebut la formació prèvia que els capacitava per a aplicar el programa i, a més, es mostraven més motivats i disposats per a aplicar les activitats proposades.

L'aplicació i avaluació del programa PEEM s'han desenvolupat en dues sessions setmanals d'una durada de 45 minuts cadascuna. Durant un quadrimestre, es van anar aplicant les activitats corresponents a cadascuna de les competències o dimensions emocionals objecte d'estudi.

Avaluació

Es va elaborar un qüestionari *ad hoc* adreçat a mestres per tal de fer una anàlisi de la realitat educativa i a escala socioafectiva i emocional de l'alumnat.

El Qüestionari de Desenvolupament Emocional (Bisquerra i Pérez Escoda, 2007), QDE 9-13, ha estat dissenyat com un instrument per a recollir dades que permeten detectar necessitats en les diferents dimensions que conformen la competència emocional. Es tracta d'un inventari d'autoinforme que reuneix informació de les cinc dimensions de la competència emocional d'acord amb el marc teòric de l'educació emocional (Bisquerra, 2000): conscienciació emocional, regulació emocional, autonomia emocional, competència social i habilitats per a la vida i el benestar.

J. Pastor-Arnau. Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària

Amb el propòsit de mesurar l'autoconcepte, es va optar per emprar l'escala d'autoconcepte de Piers-Harris (Piers, 1984), elaborada de manera específica per a escolars de 7-12 anys. Aquest qüestionari va ser adaptat per Cardenal i Fierro (2003), i és un dels més emprats en l'àmbit educatiu. Té l'objectiu d'obtenir informació sobre la percepció que l'alumnat té de si mateix (autoconcepte global) i com valora diferents aspectes de la seua forma de ser i el seu comportament.

A més, s'han tingut en compte les qualificacions escolars i s'han utilitzat altres instruments de recollida d'informació com l'entrevista amb els mestres, l'observació sistemàtica i les valoracions de les activitats per part de l'alumnat (vegeu la taula 1).

Taula 1. Instruments d'avaluació

Instruments	Autors	Resposta per	Moment
QDE 9-13	GROP, Bisquerra i Pérez-Escoda i (2007)	Alumnes	Pretest i Posttest
Escala d'autoconcepte 7-12 anys	Piers-Harris	Alumnes	Pretest i Posttest
Qualificacions trimestrals		Equip directiu	Pretest i Posttest
Qüestionari d'anàlisi de la realitat educativa	Elaboració pròpia	Mestres	Pretest
Observació de les sessions	Elaboració pròpia	Mestres	Cada sessió
Valoració de les activitats	Elaboració pròpia	Alumnes	Cada sessió
Entrevistes personals	Elaboració pròpia	Mestres	Periòdicament
Valoració de l'aplicació del PEEM	Elaboració pròpia	Mestre responsable de l'aplicació / equip directiu	Posttest

S'ha comprovat la fiabilitat dels instruments d'avaluació amb l'alfa de Cronbach. Els resultats avalen la fiabilitat tant del Qüestionari de Desenvolupament Emocional QDE 9-13 de Bisquerra i Pérez Escoda (2007) (alfa = 0,83), com de l'escala d'autoconcepte de Piers-Harris (alfa = 0,78).

3. Descripció de la mostra

La mostra objecte d'estudi correspon a 88 alumnes, entre 9 i 10 anys. Aquests alumnes estan distribuïts en cinc grups de 4t d'educació primària pertanyents a quatre centres educatius valencians (el CEIP Torrefiel aporta dos grups de 4t d'educació primària amb un total de 33 alumnes).

La mostra es va escollir mitjançant un mostreig intencional no probabilístic, ja que la selecció de grup experimental es va fer entre aquells que havien rebut la formació. Tant els grups experimentals com els grups de control manifestaren atorgar facilitats perquè la intervenció i l'avaluació es desenvoluparen amb

èxit. El recompte del nombre d'alumnes evidencia pràcticament la igualtat en els percentatges de participació tant en el pretest com en el posttest (vegeu la taula 2).

Taula 2. Descripció de la mostra per centres

Centre	Grup	Nre. d'alumnes pretest i (posttest)	% població respecte al total
CEIP Torrefiel (València)	Experimental	32 (33)	8,0 %
CAES Sant Miquel (Tavernes de la Vallidigna)	Experimental	15 (15)	9,6 %
CAES Divina Aurora (Tavernes de la Vallidigna)	Control	15 (16)	10,6 %
CEIP Serreria (València)	Control	22 (24)	11,3 %
TOTAL		84 (88)	39,5 %

4. Resultats

L'anàlisi de dades d'aquesta recerca s'ha fet mitjançant el programa estadístic SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*), versió 22.

L'estudi de normalitat ha permès constatar que la majoria de les mesures del grup experimental i del grup de control, tant en el pretest com en el posttest, mostren diferències no significatives (valor $p > \alpha$) en la prova de Kolmogorov-Smirnov, la qual cosa significa que les dades tenen una distribució normal, excepte en algunes variables. No obstant això, donat el caràcter exploratori de l'estudi, aplicarem proves paramètriques per a analitzar les diferències, tot i tenint en compte que la grandària de la mostra no és gaire elevada.

S'han trobat diferències significatives en el pretest de l'escala d'autoconcepte en les dimensions següents (taula 4):

- Físic ($p = 0,013$; el grup de control tenia una mitjana de 2,9 i el grup experimental de 2,1).
- Intel·lectual ($p = 0,004$; el grup de control tenia una mitjana de 2,2 i el grup experimental de 2,1).
- Global ($p = 0,030$; el grup de control tenia una mitjana de 12,5 i el grup experimental de 9,1).

En aquests tres casos, es veu que el grup de control partia d'uns valors d'autoconcepte més elevats que el grup experimental. El valor de la probabilitat del valor F és superior a 0,05 en la resta de dimensions i, per tant, no es pot rebutjar la igualtat de mitjanes entre grups.

Taula 3. Anova inter i intragrups de l'escala d'autoconcepte Piers-Harris en pretest

		ANOVA				
Escala d'autoconcepte de Piers-Harris		Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Popularitat	Entre grups	19,605	1	19,605	2,146	0,147
	Dintre de grups	740,082	81	9,137		

		ANOVA				
Escala d'autoconcepte de Piers-Harris		Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Total		759,687	82			
Felicitat	Entre grups	2,796	1	2,796	0,749	0,389
	Dintre de grups	302,385	81	3,733		
	Total	305,181	82			
Ansietat	Entre grups	,935	1	0,935	0,187	0,666
	Dintre de grups	404,245	81	4,991		
	Total	405,181	82			
Físic	Entre grups	40,307	1	40,307	6,460	0,013
	Dintre de grups	505,380	81	6,239		
	Total	545,687	82			
Intel·lectual	Entre grups	41,254	1	41,254	8,900	0,004
	Dintre de grups	375,469	81	4,635		
	Total	416,723	82			
Conductual	Entre grups	39,770	1	39,770	2,900	0,092
	Dintre de grups	1.110,904	81	13,715		
	Total	1.150,675	82			
Global	Entre grups	571,999	1	571,999	4,894	0,030
	Dintre de grups	9.467,471	81	116,882		
	Total	10.039,470	82			

S'han trobat diferències significatives en el posttest de l'escala d'autoconcepte en les dimensions següents (taula 4):

- Ansietat ($p = 0,023$; el grup de control obté un valor més elevat que l'experimental).
- Físic ($p = 0$; el grup experimental obté un valor més elevat que el grup de control, tot i que en el pretest era a l'inrevés).
- Intel·lectual ($p = 0,003$; el grup experimental obté un valor més elevat que el grup de control, tot i que en el pretest era a l'inrevés).
- Conductual (0,008; el grup experimental obté un valor més elevat que el grup de control).

El valor de la probabilitat del valor F és superior a 0,05 en la resta de les dimensions.

Taula 4. Descriptius i comparació en el posttest d'autoconcepte entre el grup de control i l'experimental

Dimensió	Grup	Mitjana (Desviació estàndard)	F	gl	Sig.
Popularitat	Control	12,2 (2,50)	2,109	1	0,150

J. Pastor-Arnau. Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària

Dimensió	Grup	Mitjana (Desviació estàndard)		F	gl	Sig.
	Experimental	12,9	(1,72)			
Felicitat	Control	9,4	(1,75)	0,927	1	0,338
	Experimental	9,7	(1,28)			
Ansietat	Control	6,7	(2,65)	5,383	1	0,023
	Experimental	5,7	(1,24)			
Físic	Control	8,6	(2,35)	14,033	1	0,000
	Experimental	10,1	(1,01)			
Intel·lectual	Control	9,6	(1,94)	9,307	1	0,003
	Experimental	10,9	(1,67)			
Conductual	Control	16,4	(4,02)	7,277	1	0,008
	Experimental	18,3	(2,20)			
Global	Control	63,0	(9,59)	6,124	1	0,015
	Experimental	67,4	(6,26)			

En el pretest, el grup de control obté una mitjana més elevada que el grup experimental en les àrees d'Ed. Física, Castellà, Ciències Socials i Religió/Valors. D'altra banda, el grup experimental obté millor mitjana en les àrees de Ciències Naturals, Ed. Artística, Anglès, Matemàtiques i Valencià (vegeu la taula 5). La taula 6 mostra les puntuacions mitjanes en el posttest del grup de control i de l'experimental en les nou àrees del currículum de 4t d'educació primària.

En el grup de control s'ha detectat només una millora significativa del rendiment en l'àrea d'Educació Artística (en el pretest obté una mitjana de 5,6 i en el posttest, una mitjana de 6,5; $F = 4,141$; $gl = 1$; $p = 0,047$). En canvi, en el grup experimental l'única millora entre el pretest i el posttest en rendiment s'ha detectat en l'àrea d'Educació Física (pretest = 6,8; posttest = 7,6; $F = 6,945$; $gl = 1$; $p = 0,010$). Tot i així, el grup experimental obté una mitjana més elevada que el grup de control en totes les àrees.

Taula 5. Descriptius de les qualificacions en pretest dels grups de control i experimental

		N	Mitjana	Desviació estàndard	Error estàndard	95 % de l'interval de confiança per a la mitjana		Mínim	Màxim
						Límit inferior	Límit superior		
Ciències Naturals	Control	23	5,61	1,901	,396	4,79	6,43	2	10
	Experimental	47	6,26	2,345	,342	5,57	6,94	1	10
	Total	70	6,04	2,216	,265	5,51	6,57	1	10
Educació Artística	Control	23	5,57	1,996	,416	4,70	6,43	3	9
	Experimental	46	6,93	1,451	,214	6,50	7,37	4	9

J. Pastor-Arnau. Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària

		N	Mitjana	Desviació estàndard	Error estàndard	95 % de l'interval de confiança per a la mitjana		Mínim	Màxim
						Límit inferior	Límit superior		
Total		69	6,48	1,762	,212	6,05	6,90	3	9
Educació Física	Control	23	7,09	1,041	,217	6,64	7,54	5	9
	Experimental	46	6,85	1,173	,173	6,50	7,20	5	9
	Total	69	6,93	1,129	,136	6,66	7,20	5	9
Castellà	Control	23	6,26	1,453	,303	5,63	6,89	5	9
	Experimental	47	5,94	1,811	,264	5,40	6,47	1	9
	Total	70	6,04	1,698	,203	5,64	6,45	1	9
Ciències Socials	Control	23	5,87	1,687	,352	5,14	6,60	4	10
	Experimental	47	5,34	2,452	,358	4,62	6,06	1	10
	Total	70	5,51	2,231	,267	4,98	6,05	1	10
Anglès	Control	23	4,87	2,242	,468	3,90	5,84	3	9
	Experimental	46	6,54	2,208	,326	5,89	7,20	3	10
	Total	69	5,99	2,342	,282	5,42	6,55	3	10
Matemàtiques	Control	23	4,65	1,824	,380	3,86	5,44	1	10
	Experimental	47	6,00	1,877	,274	5,45	6,55	1	9
	Total	70	5,56	1,953	,233	5,09	6,02	1	10
Valencià	Control	23	5,87	1,392	,290	5,27	6,47	4	8
	Experimental	47	6,60	1,896	,277	6,04	7,15	1	10
	Total	70	6,36	1,770	,212	5,94	6,78	1	10
Religió/Valors	Control	23	7,30	1,663	,347	6,59	8,02	5	10
	Experimental	46	7,07	1,323	,195	6,67	7,46	4	9
	Total	69	7,14	1,438	,173	6,80	7,49	4	10

Taula 6. Descriptius de qualificacions en posttest del grup de control i de l'experimental

		N	Mitjana	Desviació estàndard	Error estàndard	95 % de l'interval de confiança per a la mitjana		Mínim	Màxim
						Límit inferior	Límit superior		
Ciències Naturals	Control	32	5,34	2,026	,358	4,61	6,07	1	9
	Experimental	47	6,36	1,882	,274	5,81	6,91	3	10
	Total	79	5,95	1,993	,224	5,50	6,40	1	10
Educació Artística	Control	32	6,50	1,414	,250	5,99	7,01	4	9
	Experimental	47	7,26	1,481	,216	6,82	7,69	5	10

J. Pastor-Arnau. Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària

		N	Mitjana	Desviació estàndard	Error estàndard	95 % de l'interval de confiança per a la mitjana		Mínim	Màxim
						Límit inferior	Límit superior		
Total		79	6,95	1,493	,168	6,62	7,28	4	10
Educació Física	Control	32	7,31	1,230	,217	6,87	7,76	5	10
	Experimental	47	7,55	1,396	,204	7,14	7,96	5	10
	Total	79	7,46	1,328	,149	7,16	7,75	5	10
Castellà	Control	32	5,97	2,102	,372	5,21	6,73	1	9
	Experimental	47	6,51	1,864	,272	5,96	7,06	3	10
	Total	79	6,29	1,969	,221	5,85	6,73	1	10
Ciències Socials	Control	32	5,25	2,079	,368	4,50	6,00	1	10
	Experimental	47	6,26	2,131	,311	5,63	6,88	3	10
	Total	79	5,85	2,155	,242	5,37	6,33	1	10
Anglès	Control	32	5,69	2,039	,360	4,95	6,42	3	10
	Experimental	47	6,81	2,039	,297	6,21	7,41	2	10
	Total	79	6,35	2,100	,236	5,88	6,82	2	10
Matemàtiques	Control	32	5,53	2,125	,376	4,77	6,30	1	10
	Experimental	47	6,11	1,797	,262	5,58	6,63	3	10
	Total	79	5,87	1,944	,219	5,44	6,31	1	10
Valencià	Control	32	5,88	2,121	,375	5,11	6,64	1	9
	Experimental	47	6,79	1,910	,279	6,23	7,35	3	10
	Total	79	6,42	2,036	,229	5,96	6,87	1	10
Religió/Valors	Control	32	7,34	1,516	,268	6,80	7,89	5	10
	Experimental	47	7,49	1,317	,192	7,10	7,88	5	9
	Total	79	7,43	1,393	,157	7,12	7,74	5	10

La prova d'ANOVA feta entre els grups mostra que hi ha diferències significatives en la majoria de dimensions de l'escala d'autoconcepte de Piers-Harris, i en algunes àrees del rendiment acadèmic, la qual cosa indica que hi ha hagut certes millores en aquests resultats. D'altra banda, no s'han mostrat diferències estadístiques en les dimensions analitzades en el QDE 9-13.

L'agrupament realitzat mitjançant l'anàlisi clúster de K-mitjanes amb les variables corresponents a les qualificacions trimestrals, el QDE 9-13 i l'escala d'autoconcepte Piers-Harris ens permet configurar dos

J. Pastor-Arnau. Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària

grups, que indiquen que els alumnes amb més desenvolupament emocional i més autoconcepte obtenen més rendiment escolar (vegeu les figures 1, 2 i 3).²

Figura 1. Representació dels centres de conglomerats finals en la variable Qualificacions

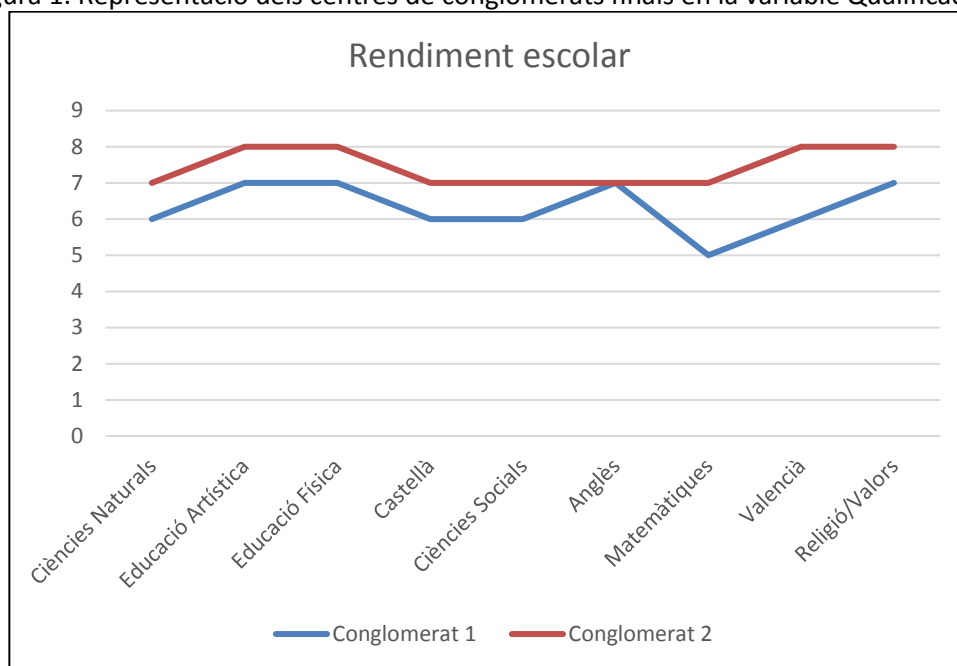
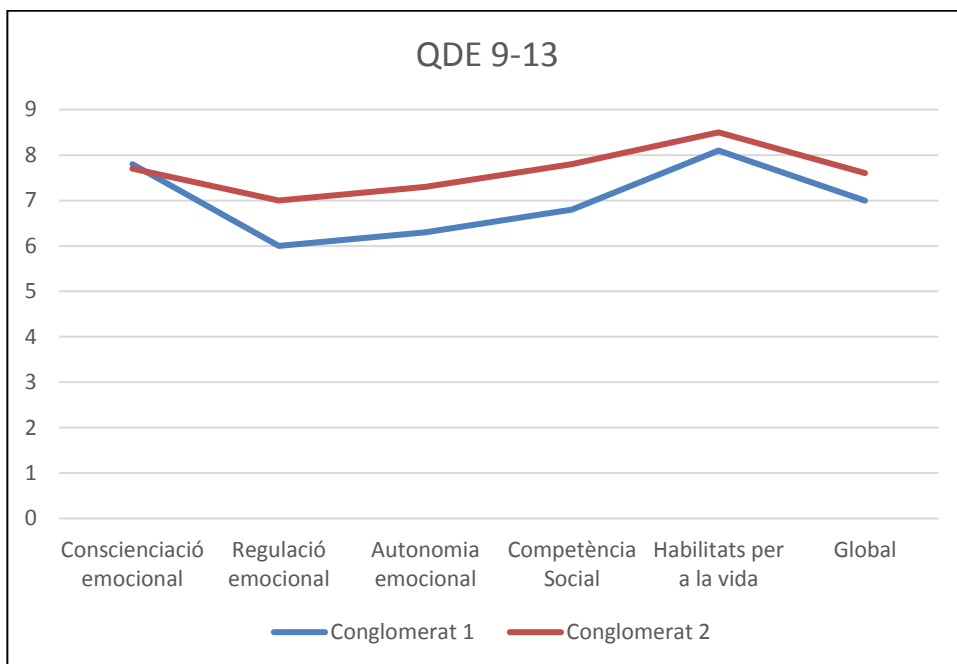

Figura 2. Representació dels centres de conglomerats finals en les variables QDE 9-13

² La prova d'ANOVA feta entre els grups mostra que hi ha diferències significatives en la pràctica totalitat de les variables, encara que aquests resultats hem d'entendre'ls en l'àmbit exploratori. No obstant això, les proves *F* (utilitzades de manera predeterminada per al contrast de grups pel mateix programa SPSS) només s'han d'utilitzar amb una finalitat descriptiva, ja que els conglomerats han estat triats per maximitzar les diferències entre els casos en diferents conglomerats.

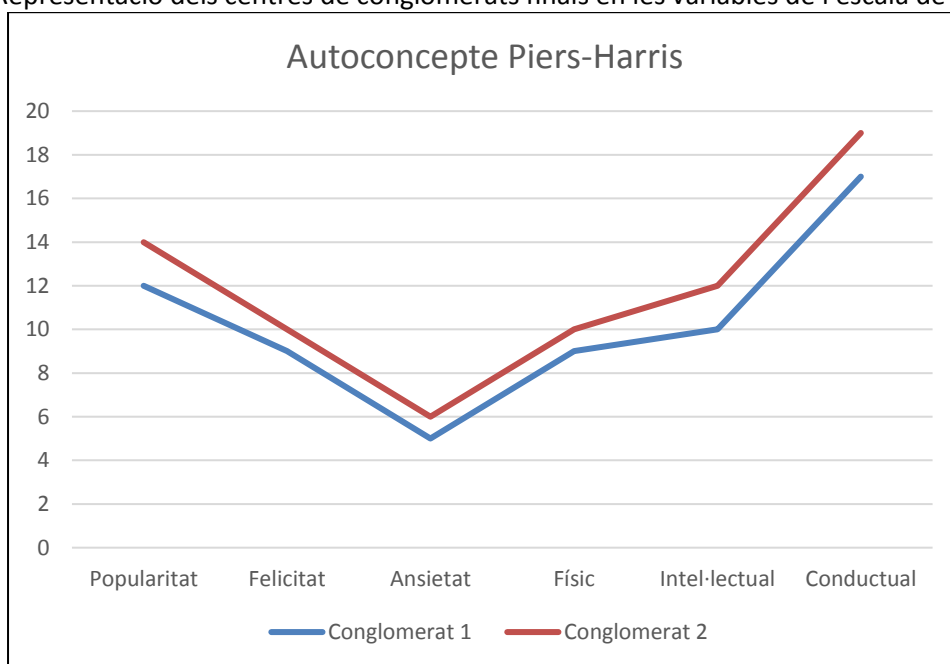

J. Pastor-Arnau. Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària

Una vegada finalitzada l'aplicació del programa PEEM, els mestres ens van manifestar, a través d'entrevista, que les dades recollides en l'observació directa i el seguiment dels alumnes els permetia afirmar que el clima de l'aula havia millorat, els alumnes participaven cada vegada més en les activitats, la comunicació entre ells era més fluida i, encara més, proposaven noves variacions d'una mateixa activitat o volien repetir alguna activitat d'una sessió anterior.

Figura 3. Representació dels centres de conglomerats finals en les variables de l'escala de Piers-Harris

Pel que es dedueix de les valoracions de mestres i alumnes, en l'aplicació del programa PEEM, les estratègies plantejades han estat adequades per a l'alumnat, atractives, motivadores, han promogut l'activitat i la comunicació entre iguals i el docent.

També ens van traslladar que una durada més extensa en l'aplicació del programa hauria permès obtenir millors resultats.

L'alumnat competent emocionalment afavoreix la creació d'un ambient adequat per a l'aprenentatge, la qual cosa provoca una millora del procés educatiu i, en definitiva, del rendiment escolar.

Els resultats d'aquesta recerca confirmen les aportacions dels estudis previs duts a terme al nostre país (Abarca, 2003; Agulló, Filella, Soldevila i Ribes, 2011; Bar-On i Parker, 2000; Bisquerra i Pérez Escoda, 2007; Carpena, 2003; Extremera i Fernández-Berrocal, 2003; López Cassà i Pérez-Escoda, 2010; Obiols, 2005; Pena i Repetto, 2008).

Cal destacar que una durada més llarga en l'aplicació del programa probablement hauria permès un desenvolupament més gran en l'àmbit emocional.

5. Conclusions

El programa PEEM ofereix una formació integral, inclusiva, equitativa, harmònica i equilibrada de l'alumnat, que inclou el desenvolupament de les competències emocionals i de relació interpersonal a través de la música. Per tant, podem concloure que s'ha assolit el primer objectiu de la intervenció a través del PEEM.

A més, aquest programa permet integrar l'educació emocional en el currículum a través de la correlació de les dimensions emocionals amb els elements prescriptius del currículum de l'àrea de Música de 4t d'educació primària. Podem concloure que d'aquesta manera s'assoleix el segon objectiu de la intervenció a través del PEEM.

A través d'activitats musicals, s'ha ajudat l'alumnat a posar nom a les seues emocions, a regular-les i a compartir-les. D'aquesta manera, s'ha aconseguit que els xiquets associen l'emoció amb una situació viscuda, la qual cosa afavoreix el desenvolupament integral de la seua personalitat.

Les dades recollides ens permeten concloure que les accions educatives encaminades a desenvolupar les competències emocionals a través de la música milloren l'autoconcepte i el rendiment escolar. Això pot demostrar l'estreta relació que hi ha entre l'aplicació del PEEM, el desenvolupament emocional assolit per l'alumnat i la millora del rendiment escolar, encara que hem de tenir en compte el caràcter exploratori de l'estudi.

Pel que es dedueix de les valoracions de mestres i alumnes, en l'aplicació del PEEM, les estratègies plantejades han estat adequades per a l'alumnat, atractives, motivadores, han promogut l'activitat i la comunicació entre iguals i el docent.

S'ha comprovat que, una vegada finalitzada la intervenció a través del PEEM, el clima de l'aula havia millorat, els alumnes participaven cada vegada més en les activitats, la comunicació entre ells era més

fluida i, encara més, proposaven noves variacions d'una mateixa activitat o en volien repetir alguna d'una sessió anterior.

L'alumnat competent emocionalment afavoreix la creació d'un ambient adequat per a l'aprenentatge, la qual cosa provoca una millora del procés educatiu i en definitiva del rendiment escolar.

La intervenció planificada a través del PEEM està justificada i fonamentada. Existeix la necessitat de desenvolupar en l'alumnat les competències emocionals, fet que parteix del plantejament que aquest desenvolupament, a través d'activitats musicals, contribueix a la millora acadèmica basant-nos en la vinculació posada de manifest.

<Referències bibliogràfiques>

- Abarca, M. M. (2003). *La educación emocional en la Educación Primaria: Currículo y Práctica* (tesi doctoral). Universitat de Barcelona. Recuperat de <http://hdl.handle.net/10803/2349>
- Agulló, M. J., Filella, G., Soldevilla, A., i Ribes, R. (2011). Evaluación de la educación emocional en el ciclo medio de Educación Primaria. *Revista de Educación*, 354, 765–783. Recuperat de http://www.revistaeducacion.educacion.es/re354/re354_31.pdf
- Alsina, P. (2012). *7 ideas clave: La competencia cultural y artística*. Barcelona: Graó.
- Bar-On, R., i Parker J. D. (2000). *EQ-i:YV. Baron Emotional Quotient Inventory: Youth Version. Technical Manual*. Nova York: MHS.
- Bisquerra, R. (2000). *Educación emocional y bienestar*. Barcelona: Wolters Kluwer.
- Bisquerra, R. (2009). *Psicopedagogía de las emociones*. Madrid: Síntesis.
- Bisquerra, R., i Pérez Escoda, N. (2007). Las competencias emocionales. *Revista Educación XX1*, 10(1), 61–82. <http://www.doi.org/10.5944/educxx1.1.10.297>
- Bisquerra, R., Pérez-González, J. C., i García Navarro, E. (2015). *Inteligencia emocional en la educación*. Madrid: Síntesis.
- Cardenal, V., i Fierro, A. (2003). *Estudios de psicología*. Taylor & Francis.
- Carpna, A. (2003). *Educación socioemocional en la etapa de primaria*. Barcelona: Octaedro.
- Extremera, N., i Fernández-Berrocal, P. (2003). La inteligencia emocional en el contexto educativo: Hallazgos científicos de sus efectos en el aula. *Revista de Educación*, 332, 97–116.
- Fernández-Berrocal, P., i Extremera, N. (2006). La investigación de la Inteligencia Emocional en España. *Ansiedad y estrés*, 12(2-3), 139–153.

J. Pastor-Arnau. *Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària*

- López-Bernad, L. (2015). *PIEC: Programa para el desarrollo de la Inteligencia Emocional en los Conservatorios de música* (tesi doctoral). Recuperat de <http://e-spacio.uned.es/fez/view/tesisuned:Educacion-Llopez>
- López Cassà, E. (2003). *Educación emocional. Programa para 3-6 años*. Barcelona: Praxis-Wolters Kluwer.
- López Cassà, E., i Pérez-Escoda, N. (2010). *Les competències emocionals a l'alumnat de Primària*. Comunicació presentada a les VI Jornades d'Educació Emocional: «Emocions positives i benestar», Barcelona.
- López Cassà, E., Pérez-Escoda, N., i Torrado, M. (2013). *Instrumento de evaluación de las competencias emocionales: CDE (9-13)*. Comunicació presentada a l'ICEI 2013-4th International Congress on Emotional Intelligence 9th September 2013. Nova York, EUA.
- Mateu Escribano, E. (2013). *El cerebro musical en Educación Primaria* (treball de fi de grau). Universitat de Valladolid. Recuperat de <http://uvadoc.uva.es/handle/10324/3506>
- Obiols, M. (2005). Diseño, desarrollo y evaluación de un programa de educación emocional en un centro educativo. *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 19(3), 137–152. Recuperat de <https://www.aufop.com/aufop/revistas/arta/impresa/19/71>
- Pena, M., i Repetto, E. (2008). Estado de la investigación en España sobre Inteligencia Emocional en el ámbito educativo. *Revista Electrónica de Investigación Psicoeducativa*, 6(2), 401–420. Recuperat de http://www.investigacion-psicopedagogica.org/revista/articulos/15/espagnol/Art_15_244.pdf
- Piers, E. (1984). *The Piers-Harris Children's self-concept scale (The way I feel about myself). Revised manual*. Los Ángeles: W. P. S.
- Renom, A. (ed.). (2007). *Educación emocional: programa para educación primaria (6-12 años)*. Madrid: WK Educación.
- Reyes, M. C. (2011). *El rendimiento académico de los alumnos de primaria que cursan estudios artístico-musicales en la Comunidad Valenciana* (tesi doctoral). Universidad de Valencia. Valencia. Recuperat de <http://antiguo.fsmcv.org/news/-tesi%20doct.rendim.academicbaja.pdf>
- Sabbatella Riccardi, P. L. (2005). Intervención musical en el alumnado con necesidades educativas especiales: delimitaciones conceptuales desde la pedagogía musical y la musicoterapia. *Tavira: Revista de Ciencias de la Educación*, 20, 123–140. Recuperat de <http://hdl.handle.net/10498/7767>
- Sarramona, J. (2004). *Las competencias básicas en la educación obligatoria*. Barcelona: CEAC.
- Willems, E. (1984). *Las bases psicológicas de la educación musical*. Buenos Aires: Eudeba.

<Agències de suport>

CEIP Sant Miquel; CEIP Torrefiel; CEIP Serrería

J. Pastor-Arnau. *Disseny, aplicació i avaluació d'un programa d'educació emocional a través de la música en 4t d'educació primària*

<Fitxers addicionals>

Guia didàctica del Programa d'educació emocional a través de la música. Cliqueu a fitxers addicionals des de <http://revistes.ub.edu/index.php/REIRE/rt/suppFiles/20738/0>